

VII. Filozofia polityki empiryzmu i oświecenia

1. Hobbes

- a. Hobbes jest autorem licznych dzieł na temat filozofii polityki. Najślynniejszym jest *Lewiatan* (1651, łac. wersja poprawiona 1668)
- b. Opis natury człowieka, oparty na filozofii Kartezjańskiej, prowadzi Hobbes'a do charakterystyki Stanu Natury, czyli stanu, w którym ludzka społeczność znajduje się z uwagi na swoją naturę całkowicie cielesną i mechaniczną.
- c. W Stanie Natury ludzie poddani są mechanicznym impulsom, pożądaniam i awersjom.
- d. To, czego pragną, uznają za zło, to co odrzucają, uznają za dobro.
- e. Inni ludzie postrzegani są w tym stanie jako
 - i. wrogowie w dostępie do nielicznych dóbr;
 - ii. istoty, które nie są w stanie docenić mojego rozumu.
 - iii. Istoty od nas słabsze lub silniejsze.
- f. Postawami ludzkimi w stanie natury są zatem:
 - i. Strach;
 - ii. Pycha;
- g. Podstawowym prawem (*ius naturae*, Right of Nature, uprawnieniem) w Stanie Natury jest niezbywalne prawo istot cielesnych do *prawo do zachowania samego siebie*.
- h. Stan natury prowadzi zatem do wojny wszystkich ze wszystkimi.
 - i. Wojna ta jest wojną ze strachu o przeżycie i o panowanie nad ograniczonymi dobrami;
 - ii. wojną o uznanie i szacunek;
 - iii. wojną o panowanie nad słabszymi i obroną słabszych przed silniejszym.
 - iv. wojną obronną i ciągłą wojną uprzedzającą prawdopodobny atak.
- i. Wojna Stanu Natury uniemożliwia rozwój ludzkiej cywilizacji, uniemożliwia naukę i sztukę, nie pozwala na powstanie związków międzyludzkich. Od tej wojny lepszy jest każdy absolutyzm.
- j. Stan Natury jest rzeczywistością: o tyle, o ile każdy ma prawo obrony własnego życia, istnieje do dziś. Znany jest ze społeczeństw pierwotnych, rządzi relacjami między władcami, powraca w wojnach domowych.
- k. Ludzki rozum zna wyjście z wojny i udreki, którym jest stan natury: są to Prawa Naturalne (Laws of Nature, *leges naturae*).
- l. Prawa naturalne nakazują *traktować innych w sposób, w jaki oczekivalibyśmy, aby oni nas traktowali*: zakazują nieuczciwości, okrucieństwa, kłamstwa i niewdzięczności.
- m. Prawa naturalne nie mogą być wcielone w życie, jeśli nie istnieje gwarant ich obowiązywania, który wymusza ich obowiązywanie na nieposłusznym, szukających wbrew innym w powrocie do stanu natury własnej korzyści.
- n. Gwarant ten zwany jest Suwerenem.
- o. Suweren gwarantuje swoją władzę absolutną, że nikt z poddanych nie złamie praw naturalnych, jakim społeczeństwo się poddaje.
- p. Ludzie zatem dobrowolnie umawiają się, że poddadzą się prawom: jest to Umowa Społeczna.
- q. Poddając się Umowie Społecznej tym samym ludzie poddają się dobrowolnie władzy Suwerena.
- r. Suweren nie jest jednak poddany umowie społecznej: gwarant umowy musi mieć władzę absolutną. Jej ograniczenie mogłoby być wykorzystane przez chętnych do złamania umowy. Raczej jest tak, że ludzie jednocześnie poddają się władzy Suwerena i umowie, którą on gwarantuje, mając nadzieję, że życie ich będzie i tak lepsze niż stan Natury.
- s. Samo życie bez buntu pod władzą Suwerena jest tożsame ze zgodą na Umowę Społeczną

2. Locke

- a. Teoria Locke'a jest spisana w *Dwóch Traktatach o Rządzie* i w *Listach o Tolerancji*.
- b. Celem tych dzieł było przede wszystkim wsparcie ideowe władzy Wilhelma Orańskiego. Stąd też z jednej strony idee Locke'a stały się symbolem nowej epoki w myśli politycznej, podczas gdy z drugiej nie są precyzyjnie ani jednoznacznie sformułowane.
- c. Zdaniem Locke'a istniał Stan Natury, w którym ludzie żyli bez władzy państwowej.
- d. W Stanie Natury ludzie rządzą się tylko swoim rozumem.
- e. Rozum uznawał i uznaje istnienie Praw Naturalnych (Laws of Nature): Prawa te wynikają stąd, że jesteśmy stworzeni na obraz i podobieństwo Boga.
- f. Wydaje się zatem, że Locke uznaje rodzaj zbliżonej do chrześcijaństwa teologii racjonalnej za oczywistość, której nie trzeba dowodzić.
- g. Zgodnie z Prawami Naturalnymi, mamy obowiązek troszczyć się o
 - i. troszczyć się o zachowanie własnego istnienia;
 - ii. troszczyć się o zachowanie istnienia innych, jeśli nie kłóci się to z ochroną naszego istnienia;
 - iii. nie odbierać życia innym;
 - iv. bronić własnego majątku.
- h. W Stanie Natury ludzkość wiodła życie szczęśliwe:
 - i. każdy uzyskiwał prawo do majątku przez pracę lub objęcie ziemi w posiadanie, jeśli była niezbędna do zachowania życia;
 - ii. każdy był sam dla siebie sędzią, i wydawał orzeczenia dotyczące siebie i innych, jeśli działali na jego terytorium.
- i. W Stanie Natury kwestie majątku nie były dobrze uregulowane. Dlatego w zamierzonych czasach została zawarta Umowa Społeczna.
 - i. Stan Natury pozwalał bronić własności nawet przez zabicie złodzieja;
 - ii. Pozwalał na nierówność między ludźmi;
 - iii. Ale nie pozwalał podejść do problemu własności jako do kwestii, na którą wszyscy mieli to samo zapatrywanie [interpretacja]
- j. Umowa ta tworzyła wspólnotę polityczną (Commonwealth, Rzecz Pospolita) ze wszystkich wolnych obywateli.
- k. Umowa ta jest ponawiana przez każdego, kto żyje w państwie: każdy obywatel wyraża zgodę na to, że podlega prawom i uczestniczy we władzy.
- l. Umowa społeczna tworzy rząd większości, oparty na parlamencie jako ciele wyrażającym wolę większości.
- m. Umowa społeczna oddziela też władzę wykonawczą od ustawodawczej, nie pozwalając na to, aby ci, którzy prawo wykonują, je stanowili (i na odwrót).
- n. Równowaga między władzami stanowi najlepszą gwarancję wolności i własności.
- o. W wypadku złamania umowy przez władzę wykonawczą (czyli w wypadku, gdy władza królewska przywróci w praktyce upadający stan natury) społeczność polityczna może ustanowić nową władzę wykonawczą — Locke daje w praktyce ludziom wolnym i majątnym prawo do rewolucji [interpretacja].
- p. Rzecz Pospolita musi jednak chronić mniejszości religijne: nikt żadnym prawem nie może nikogo przymusić do wyznawania religii.
 - i. Religia, której wyznawanie się wymusza, nie jest religią.
 - ii. Prawdziwe Objawienie jest zawsze niesprzeczne z rozumem, ale też dla niego niedostępne.

3. Kant

- a. Jedynym powszechnym prawem jest prawo do wolności.
- b. Prawo to jest prawem zakazującym uniemożliwiać innym ludziom swobodne decydowanie o sobie.
- c. Prawo to wynika z natury rozumu praktycznego, który, aby w ogóle działać, musi swobodnie wybierać działania, które sam uzna za rozumne.
- d. Jedynym racjonalnym celem państwa jest bronić tak rozumianej wolności.

Prawo, Prawo kanoniczne i Administracja, s. letni 2008/9

- e. Państwa, które istnieją, powstały w stanie natury, czyli w stanie wojny wszystkich jednostek ze wszystkimi.
- f. Państwa mają prawo ograniczać wolność tym, którzy ograniczają wolność innych. Państwa winny przywracać stan wolności.
- g. Państwa są wyrazem Umowy Społecznej, na mocy której troska o wolność oddana jest Suwerenowi.
- h. Umowa społeczna jest i fikcją, i faktem. Jest ona fikcją w sensie historycznym, gdyż zwykle nigdy nie była zawierana. Jest faktem, gdyż każde państwo, które istnieje, istnieje na mocy praktycznej zgody obywateli na to, że jego istnienie jest racjonalne.
- i. Państwo dba o własność obywateli i zarazem ją umożliwia:
 - i. Własność w sensie fizycznego władania przedmiotami jest niezbędna do przeżycia.
 - ii. Własność „intelektualna”, czyli prawo do władania przedmiotami, którymi fizycznie nie możemy władać (ziemia, bogactwa), jest niezbędna do wykonywania wolności.
 - iii. Własność niezbędna do wykonywania wolności istnieć może tylko, kiedy inni się zgadzają na to, że ja mam do niej prawo: istnieje więc tylko w państwie.
 - iv. Gwarantując istnienie wolności, państwo gwarantuje zatem własność.
- j. W państwie wszyscy są równi wobec prawa w sensie formalnym: każdy obywatel, niezależnie od majątku,
 - i. posiada równe uprawnienia i równo jest traktowany przez prawo;
 - ii. ma równe szanse w dostępie do urzędów.
- k. Państwo nie jest jednak z konieczności republiką: jakiegokolwiek państwo spełnia swoje zadania tak długo, jak długo działa w imieniu wszystkich.
- l. Suweren gwarantując istnienie państwa tworzy prawa, ale też sam stoi ponad nimi: inaczej nie byłby gwarantem całości porządku państwa.
- m. Suwerenem może być władca, cały lud, wybrani przedstawiciele ludu itd.
- n. Kant skłania się ku uznaniu, że ustroj republikański lepiej realizuje zadania państwa ...
- o. ... zarazem jednak uznaje każdą rewolucję za bezprawną, gdyż podważa ona instytucję państwa jako gwaranta wolności. Jakakolwiek władza jest lepsza od stanu natury.
- p. Mimo to nieraz rewolucje są w praktyce czynnikiem postępu, gdyż poszerzają wolność. Porządek, który tworzą wyłonieni w nich Suwereni, staje się tym samym porządkiem prawomocnym.
- q. Państwa nawzajem do siebie pozostają w stanie natury. Dlatego też mają obowiązek zbudować dla siebie państwo, czyli Ligę Narodów.
- r. W Lidze Narodów państwa muszą być równe: żadne bowiem nie zaakceptuje suwerena.
- s. Wszystkie muszą uznać zasady nieszkodzenia sobie wzajemnego, zakazu aneksji, przejmowania długów etc.
- t. Zakaz agresji i wojen mogą zrealizować tylko państwa republikańskie, gdyż na wojnę i jej cenę w krwi i pieniądzech musi w nich zgodzić się cały lud i jego przedstawiciele. Państwa republikańskie mniej zatem będą skłonne do prowadzenia wojen.
- u. Ustrój republikański nie jest zatem dla Kanta jedynym legalnym i dobrym ustrojem – zarazem jest on ustrojem, którego zwycięstwo jest niezbędne dla istnienia społeczeństwa kosmopolitycznego.